TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-yil 3-son

VOLUME 5 / ISSUE 3 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.3.

doi

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

"Yurisprudensiya" – "Юриспруденция" – "Jurisprudence" huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O'zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat ro'y-xatidan o'tkazilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzu-ridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnal-lari ro'yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yu-ridik universitetiga tegishli. Barcha huquq-lar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko'paytirish muas-sis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo'yicha mas'ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:
E. Sharipov, Y. Yarmolik, E. Mustafayev, K. Abduvaliyeva, Y. Mahmudov, M. Sharifova, Sh. Beknazarova

Musahhih:
S. Rasulova

Texnik muharrir:
U. Sapayev

Dizayner:
D. Rajapov

Tahririyat manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Tasdiqnoma
№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2025-yil 27-iyunda
bosmaxonaga topshirildi.
Qog'oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog'i: 22,8
Adadi: 100. Buyurtma: № 84.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR
B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI
J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy boshqarmasi boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent

MAS'UL MUHARRIR
N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O'zbek tili va adabiyoti kafedrasi mudiri, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI
J. Blum – Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (Boston, AQSh)

M. Vishovatiy – Gdansk universiteti professori (Gdansk, Polsha)

A. Hoshimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

X. Xayitov – O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

I. To'raboyev – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (Toshkent, O'zbekiston)

S. Xolboyev – O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi dotsenti, yuridik fanlar nomzodi (Toshkent, O'zbekiston)

N. Raxmonkulova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiyasi universiteti dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

J. Ne'matov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (Toshkent, O'zbekiston)

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., filologiya fanlari nomzodi (Toshkent, O'zbekiston)

УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция» – «Yurisprudensiya» – «Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Э. Шарипов, Е. Ярмолик, Э. Мустафаев, К. Абдувалиева, Й. Махмудов, М. Шарифова, Ш. Бекназарова

Корректор:
С. Расулова

Технический редактор:
У. Сапаев

Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387

Свидетельство
от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию 27.06.2025.
Формат бумаги: А4.
Усл. п. л. 22,8. Тираж: 100 экз.
Номер заказа: 84.

Отпечатано в типографии Ташкентского государственного юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – доктор философии по юридическим наукам, доцент, начальник управления по науке Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – доктор философии по филологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – доктор права, профессор Школы права колледжа Бостона (Бостон, США)

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

А. Хошимхонов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Ахмедшаева – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Х. Хаитов – доктор юридических наук, профессор Академии государственного управления при Президенте Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

И. Турабоев – доктор философии по юридическим наукам, и. о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

С. Холбоев – кандидат юридических наук, доцент Высшей школы судей при Высшем судейском совете Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

Н. Рахмонкулова – доктор юридических наук, доцент Университета мировой экономики и дипломатии (Ташкент, Узбекистан)

З. Эсанова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ж. Нематов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Курбанов – доктор философии по юридическим наукам, доцент (Ташкент, Узбекистан)

Р. Кучкаров – кандидат филологических наук, и. о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

FOUNDER: TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

"Yurisprudensiya" – "Юриспруденция" – "Jurisprudence" legal scientific and practical journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020 with certificate No. 1140.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of journal materials are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
E. Sharipov, Y. Yarmolik, E. Mustafaev, K. Abduvalieva, Y. Makhmudov, M. Sharifova, Sh. Beknazarova

Proofreader:
S. Rasulova

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Editorial office address::
100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

Certificate
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 27.06.2025.
Paper size: A4.
Cond.p.f: 22,8.
Units: 100. Order: № 84.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITOR-IN-CHIEF

B. Xodjaev – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Head of the Scientific Department of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law (Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk, Poland)

A. Khoshimkhonov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Akhmedshaeva – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Kh. Khayitov – Professor of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

I. Turaboev – Acting Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

S. Kholboev – Associate Professor of the Supreme School of Judges under the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

N. Rakhmonkulova – Associate Professor of the University of World Economy and Diplomacy, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Z. Esanova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

J. Ne'matov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Kurbanov – Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

R. Kuchkarov – Acting Associate Professor of Tashkent State University of Law, Candidate of Philological Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

MUNDARIJA

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

11 **RAXIMOV DILMURODJON G'ULOMJON O'G'LI**
Davlat xizmatini tasniflash va ushbu jarayonda davlat fuqarolik xizmatining o'rni

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

23 **RUZINAZAROV SHUXRAT NURALIYEVICH**
Xususiy huquq fani sohasida ilmiy tadqiqot ishlarining ilmiy-metodologik tahlili: muammo va yechimlar

36 **G'AYBULLAYEV ALISHER ISMATOVICH**
Tovar omborida omonat saqlash munosabatlarini fuqarolik-huquqiy jihatdan yanada takomillashtirish

46 **QILICHOVA MUNIRA AZIMJON QIZI**
Islom moliyasi normalariga muvofiq mudoraba shartnomasida kapital kafolati masalalari

62 **G'AFFOROV MEHRANGIZ SHAVKATOVICH**
Ulushdorlar ulush kiritish asosidagi qurilish shartnomasining zaif tarafi sifatida

73 **SIDIKOV RUSTAM**
Xalqaro huquqda uchuvchisiz uchish apparatlarining huquqiy tabiati: tasniflash yondashuvlari va suverenitet masalalari

85 **SARABEKOV A'ZAMJON ABDUQODIROVICH**
Blokcheyn va smart-kontraktlardan fuqarolik-huquqiy munosabatlarda foydalanish

92 **ZIYAMOV BOBURXON**
Raqamli diplomatiya va sun'iy intellekt: xalqaro huquqda tartibga solish jihatlari

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL HUQUQI. IQTISODIY PROTSESSUAL HUQUQI. HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA

102 **XABIBULLAYEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
Fuqarolik protsessida vakillik instituti: o'ziga xos ahamiyati va xususiyatlari

111 **XUDOYNAZAROV DADAXON AVAZ O'G'LI**
Oilaviy nizolarda mediatsiya

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

125 **NIGMATOV RUFTULLO OLIMDJONOVICH**
Buyuk Britaniyaning jinoyatchilikka qarshi kurashishga doir ilg'or tajribalari va ularning ayrimlarini milliy tizimga joriy etish masalalari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

134 **XUDAYBERGENOV BAXRAM KUANISHBAEVICH, PARAXATOVA SHAXNOZA YERNAZAROVNA**
Ekspertiza tadqiqoti uchun namunalar olish tergov harakati sifatida: nazariy va amaliy masalalar

146 **SADRIDDINOVA LATOFAT HUSNIDDIN QIZI**
Apellyatsiya va kassatsiya: ushbu yuqori instansiyalarning sud tizimidagi oʻrni

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

155 **XALIQULOV KOMOLIDDIN NOSIROVICH**
Xorijiy davlat sud hukm (qaror)larini tan olish va ijro etish boʻyicha davlatlararo munosabatlarni tartibga solishda xalqaro shartnomalarning ahamiyati

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

166 **YULDASHEV MAQSUD MAMASOLIYEVICH**
Bojxona organlarini korrupsiyasiz sohaga aylantirishning huquqiy asoslari tahlili

12.00.14 – HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI. JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH. PROBATSIYA FAOLIYATI

175 **DJUMANIYAZOVA DILFUZA KAMALOVNA, SHAYAKUBOV SHOMANSUR SHAKABILOVICH**
Ijtimoiy xavf guruhiga kiruvchi yoshlar bilan ishlash tizimini takomillashtirish masalalari: Toshkent viloyati va Toshkent shahri misolida

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

11 **РАХИМОВ ДИЛМУРОДЖОН ГУЛОМЖОН УГЛИ**
Классификация государственной службы и место государственной гражданской службы в этой системе

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

23 **РУЗИНАЗАРОВ ШУХРАТ НУРАЛИЕВИЧ**
Научно-методологический анализ научных исследований в области частного права: проблемы и решения

36 **ГАЙБУЛЛАЕВ АЛИШЕР ИСМАТОВИЧ**
Дальнейшее гражданско-правовое совершенствование отношений по хранению вещей на товарном складе

46 **КИЛИЧОВА МУНИРА АЗИМЖОН КИЗИ**
Вопросы гарантии капитала в договоре мудараба с точки зрения норм исламского финансирования

62 **ГАФФОРОВ МЕХРАНГИЗ ШАВКАТОВИЧ**
Дольщики как слабая сторона договора долевого строительства

73 **СИДИКОВ РУСТАМ**
Правовая природа беспилотных летательных аппаратов в международном праве: классификационные подходы и вопросы суверенитета

85 **САРАБЕКОВ АЪЗАМЖОН АБДУКОДИРОВИЧ**
Использование блокчейна и смарт-контрактов в гражданско-правовых отношениях

92 **ЗИЯМОВ БОБУРХОН**
Цифровая дипломатия и искусственный интеллект: аспекты регулирования в международном праве

12.00.04 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. АРБИТРАЖ И МЕДИАЦИЯ

102 **ХАБИБУЛЛАЕВ ДАВЛАТЖОН ЮЛЧИБОЕВИЧ**
Институт представительства в гражданском процессе: его значение и особенности

111 **ХУДОЙНАЗАРОВ ДАДАХОН АВАЗ УГЛИ**
Медиация в семейных спорах

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

125 **НИГМАТОВ РУФТУЛЛО ОЛИМДЖОНОВИЧ**
Передовой опыт Великобритании в борьбе с преступностью и вопросы его имплементации в национальную систему

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

134 **ХУДАЙБЕРГЕНОВ БАХРАМ КУАНЫШБАЕВИЧ, ПАРАХАТОВА ШАХНОЗА ЕРНАЗАРОВНА**
Получение образцов для экспертного исследования как следственное действие: теоретические и практические вопросы

146 **САДРИДДИНОВА ЛАТОФАТ ХУСНИДДИН КИЗИ**
Апелляция и кассация: роль высших инстанций в судебной системе

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

155 **ХАЛИКУЛОВ КОМОЛИДДИН НОСИРОВИЧ**
Значение международных договоров в регулировании межгосударственных отношений по признанию и исполнению судебных решений иностранных государств

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

166 **ЮЛДАШЕВ МАКСУД МАМАСОЛИЕВИЧ**
Правовой анализ основ преобразования таможенных органов в сферу, свободную от коррупции

12.00.14 – ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ ПРЕСТУПНОСТИ. ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ. ПРОБАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

175 **ДЖУМАНИЯЗОВА ДИЛЬФУЗА КАМАЛОВНА, ШАЯКУБОВ ШОМАНСУР ШАКАБИЛОВИЧ**
Вопросы совершенствования системы работы с молодёжью, относящейся к группе социального риска: на примере города Ташкента и Ташкентской области

CONTENTS

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

11 **RAKHIMOV DILMURODJON GULOMJON UGLI**
Classification of civil service and the role of state civil service in this system

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

23 **RUZINAZAROV SHUKHRAT NURALIYEVICH**
Scientific and methodological analysis of research in the field of private law: problems and solutions

36 **GAYBULLAYEV ALISHER ISMATOVICH**
Further improvement of civil-legal relations of storage in a warehouse

46 **KILICHOVA MUNIRA AZIMJON KIZI**
Issues of capital guarantee in mudarabah contract from the perspective of islamic finance norms

62 **GAFFOROV MEHRANGIZ SHAVKATOVICH**
Shareholders as a weakness of the contract of share construction

73 **SIDIKOV RUSTAM**
The legal nature of unmanned aerial vehicles in international law: classification approaches and issues of sovereignty

85 **SARABEKOV AZAMJON ABDUKODIROVICH**
The use of blockchain and smart contracts in civil law relations

92 **ZIYAMOV BOBURKHON**
Digital diplomacy and artificial intelligence: regulation aspects in international law

12.00.04 – CIVIL PROCEDURAL LAW. ECONOMIC PROCEDURAL LAW. ARBITRATION PROCESS AND MEDIATION

102 **KHABIBULLAYEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
The institute of representation in civil procedure: its significance and characteristics

111 **KHUDOYNAZAROV DADAHON AVAZ UGLI**
Mediation in family disputes

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

125 **NIGMATOV RUFTULLO OLIMDJONOVICH**
Advanced experience of Great Britain in combating crime and issues of implementing some of them in the national system

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

134 **KHUDAYBERGENOV BAKHRAM KUANI'SHBAEVICH, PARAKHATOVA SHAKHNOZA YERNAZAROVNA**
Obtaining samples for expert examination as an investigative action: theoretical and practical issues

146 **SADRIDDINOVA LATOFAT HUSNIDDIN KIZI**
Appeal and cassation: the role of these higher instances in the judicial system

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

155 **KHALIKULOV KOMOLIDDIN NOSIROVICH**
The importance of international treaties in the regulation of interstate relations on the recognition and execution of judicial rulings (decisions) of foreign states

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

166 **YULDASHEV MAQSUD MAMASOLIYEVICH**
Analysis of the legal basis for transforming customs authorities into a corruption-free sphere

12.00.14 – CRIME PREVENTION. ENSURING PUBLIC SAFETY. PROBATION ACTIVITY

175 **DJUMANIYAZOVA DILFUZA KAMALOVNA, SHAYAKUBOV SHOMANSUR SHAKABILOVICH**
Issues of improving the system of working with youth belonging to socially risk groups: on the example of Tashkent region and the city of Tashkent

Kelib tushgan / Получено / Received: 12.05.2025
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 17.06.2025
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 27.06.2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.3./OMZK2556
UDC: 347.767+658.786(045)(575.1)

TOVAR OMBORIDA OMONAT SAQLASH MUNOSABATLARINI FUQAROLIK-HUQUQIY JIHATDAN YANADA TAKOMILLASHTIRISH

G‘aybullayev Alisher Ismatovich,
O‘zbekiston Respublikasi IIV Tashkiliy boshqarmasi,
yuridik ta’minlash boshqarmasi
boshlig‘i, yuridik fanlar doktori
ORCID: 0009-0000-7952-1893
e-mail: alisher.law@gmail.com

Annotatsiya. *Zamonaviy davrda tovarlarni omonat saqlash munosabatlarining mazmuni, mohiyati hamda iqtisodiy aloqalar tizimidagi o‘rni tubdan o‘zgardi, deb aytish mumkin. Asosan, shartnomadagi tomonlarning huquq va majburiyatlari doirasining kengayib borishi bevosita raqobat, talab va taklif, tashabbuskorlik hamda subyektlarga berilgan keng imkoniyatlar natijasidir. Shu bois ushbu maqolada tovar omborida omonat saqlash munosabatlarini fuqarolik-huquqiy jihatdan yanada takomillashtirish, O‘zbekiston qonunchiligiga ushbu sohada mavjud muammolar va ularning yechimi uchun zarur bo‘lgan normativ-huquqiy hujjatlar kiritilishi zarurati tahlil qilingan. Tadqiqotda tarixiy va tizimli yondashuv, analiz va sintez, qiyosiy-huquqiy tahlil, normativ-huquqiy va amaliy tahlil, shuningdek, statistik ma’lumotlarni umumlashtirish hamda mantiqiy xulosalar chiqarish kabi metodlardan foydalanildi. O‘tkazilgan izlanish natijasida tovar omborlarida saqlanayotgan organik va organik-mineral o‘g‘itlar uchun saqlash joylarida ularning o‘ziga xos xususiyatlari, gigiyena qoidalari, xavfsizlik choralari, shuningdek, favqulodda vaziyatlarda amalga oshiriladigan tadbirlar rejasiga oid ma’lumotlar ko‘zga ko‘rinadigan joylarga joylashtirilishi zarurligi aniqlandi. Ushbu takliflar O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 18-noyabrdagi 729-son qarori bilan tasdiqlangan “Organik va organik-mineral o‘g‘itlar xavfsizligi to‘g‘risida umumiy texnik reglament”ning 43-, 44- va 45-bandlari ishlab chiqilishida qo‘llandi. Ta’kidlash joizki, O‘zbekiston sivilistikasida omonat saqlash shartnomasiga oid umumiy masalalar Fuqarolik kodeksi sharhlari va o‘quv adabiyotlari doirasida yoritilgan. Biroq O‘zbekiston milliy sivilistikasi fanida omonat saqlash shartnomasining mohiyati, uning iqtisodiy-huquqiy vazifalari, maqsadlari, tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishdagi o‘rni hamda omonat saqlashning yangi turlari kabi munosabatlarning huquqiy asoslarini kengroq tadqiq etishga ehtiyoj mavjud.*

Kalit so‘zlar: *omonat saqlash, majburiyat, huquq, shartnoma, fuqarolik huquqi, omonat saqlovchi, yuk topshiruvchi, tovar ombori*

ДАЛЬНЕЙШЕЕ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЕ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ОТНОШЕНИЙ ПО ХРАНЕНИЮ ВЕЩЕЙ НА ТОВАРНОМ СКЛАДЕ

Гайбуллаев Алишер Исматович,
доктор юридических наук, начальник
управления юридического обеспечения
Организационного управления
МВД Республики Узбекистан

Аннотация. *В современной реальности содержание, сущность и роль отношений по хранению товаров на складе в системе экономических связей претерпели кардинальные изменения. Расширение круга прав и обязанностей сторон по договору напрямую связано с растущей конкуренцией, спросом и предложением, инициативностью субъектов и предоставлением им широких возможностей. В данной статье рассматриваются вопросы гражданско-правового совершенствования института хранения товаров на товарном складе, анализируются существующие проблемы в законодательстве Республики Узбекистан и необходимость принятия соответствующих нормативно-правовых актов для их разрешения. В исследовании применялись исторический и системный подходы, методы анализа и синтеза, сравнительно-правовой, нормативно-правовой и практический анализ, а также метод обобщения статистических данных и логический метод. В результате проведённого исследования было установлено, что при хранении органических и органоминеральных удобрений на товарных складах необходимо размещение в видимых местах информации об их свойствах, санитарных правилах, мерах безопасности и действиях в чрезвычайных ситуациях. Эти предложения были учтены при разработке пунктов 43, 44 и 45 Общего технического регламента «О безопасности органических и органоминеральных удобрений», утверждённого постановлением Кабинета Министров Республики Узбекистан от 18 ноября 2020 года № 729. Следует отметить, что общие вопросы договора хранения в цивилистике Узбекистана в основном освещаются в рамках комментариев к Гражданскому кодексу и учебной литературы. Однако остаётся потребность в более глубоком исследовании правовых основ сущности договора хранения, его экономико-правовых задач, целей, роли в развитии предпринимательства, а также новых форм хранения в национальной цивилистической науке.*

Ключевые слова: *хранение, обязательство, право, договор, гражданское право, хранитель, поклажедатель, товарный склад*

FURTHER IMPROVEMENT OF CIVIL-LEGAL RELATIONS OF STORAGE IN A WAREHOUSE

Gaybullayev Alisher Ismatovich,
Head of the Department of Legal Support,
Organizational Department of the Ministry
of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Science in Law

Abstract. *In the modern era, it can be said that the content, essence, and place of goods storage relations in the system of economic relations have fundamentally changed. Basically, the expansion of the scope of rights and obligations of the parties to the contract is a direct result of competition, supply and demand, initiative, and broad opportunities provided to the subjects. Therefore, this article analyzes the need for further improvement of warehouse storage relations from a civil-legal point of view and the introduction of regulatory legal acts necessary for solving existing problems in this area in the legislation of Uzbekistan. The study used such methods as a historical and systematic approach, analysis and synthesis, comparative legal analysis, normative legal and practical analysis, as well as generalization of statistical data and drawing logical conclusions. As a result of the conducted research, it was established that for organic and organo-mineral fertilizers stored in commodity warehouses, information on their characteristics, hygiene rules, safety measures, as well as the plan of measures taken in emergency situations should be placed in visible places in storage areas. These proposals were used in the development of clauses 43, 44, and 45 of the "General Technical Regulations on the Safety of Organic and Organomineral Fertilizers," approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan No. 729 dated November 18, 2020. It should be noted that in the civil law of Uzbekistan, general issues related to the custody agreement are covered within the framework of commentaries on the Civil Code and educational literature. However, in the science of national civil law of Uzbekistan, there is a need for a broader study of the legal basis of relations, such as the essence of the safekeeping agreement, its economic and legal tasks, goals, role in the development of entrepreneurial activity, and new types of safekeeping.*

Keywords: *storage, obligation, right, contract, civil law, custodian, supplier of the item, warehouse*

Kirish

Ma'lumki, mulkni saqlash va asrash munosabatlari insoniyat tarixida qadim zamonlardanoq hayotiy ehtiyojlardan biri bo'lib kelgan. Ayniqsa, mol-mulk doimiy ravishda egasi nazorati va ta'siri ostida bo'lmasligi bu munosabatlarga nisbatan ijtimoiy-huquqiy ehtiyojlarni yuzaga keltirgan. Shu nuqtayi nazardan, fuqarolik huquqida o'ziga xos majburiyat-huquqiy munosabatlar, ya'ni o'zganing mol-mulkini saqlash, yoki boshqacha aytganda, omonat saqlash shartnomasi instituti vujudga kelgan.

Bozor munosabatlarining rivojlanishi bilan omonat saqlash munosabatlari ham o'ziga xos yangi mazmun kasb etdi, deb aytish lozim. Endilikda omonat saqlash sohasidagi davlat monopoliyasi tugatilib, ushbu faoliyatni professional faoliyat turi sifatida belgilagan tadbirkorlar va xususiy mulkdorlar shakllandi. Bu esa omonat saqlash sohasining keng rivojlanishiga xizmat qildi. Shuningdek, tadbirkorlik faoliyatining kengayishi natijasida omonat saqlashga, ayniqsa, uning o'ziga xos turi bo'lgan tovar omborlarida omonat saqlashga ehtiyoj sezilarli darajada ortdi.

Omonat saqlash xizmati fuqarolik muomalasida o'ziga xos o'ringa ega bo'lib, aynan shu jihati bilan ajralib turadi. Ushbu xizmat turida bir taraf – omonat saqlovchi, ikkinchi taraf – yuk topshiruvchi tomonidan o'ziga topshirilgan mol-mulkni saqlash va uni to'liq qaytarish majburiyatini oladi. Omonat saqlash munosabatlari fuqarolik huquqida an'anaviy tusga ega bo'lib, qadim zamonlardan buyon shakllanib kelayotgan institutlardan biridir. Bu munosabatlarda mulkdorning ashyoga nisbatan egalik huquqi ma'lum muddatga boshqa shaxsga, ya'ni saqlovchiga o'tadi va u saqlovchi sifatida ashyoni saqlash bilan birga, unga egalik huquqini vaqtinchalik qo'lga kiritadi.

Umumiy qoidalarga binoan, xizmat ko'rsatish shartnomalari jumlasiga kiruvchi ushbu huquqiy munosabat quyidagi muhim harakatlarni o'zida ifodalaydi:

1. Ashyoni ma'lum bir muddatga, uning o'ziga xos xususiyatlarini yo'qotmasdan saqlash maqsadida boshqasiga egalik uchun topshirish;
2. Saqlovchining obyektning muhim xususiyatlarini saqlashni ta'minlash bo'yicha harakati;
3. Saqlanayotgan obyektning belgilangan vaqt tugashi yoki talab qilinishi asosida qaytarib berilishi.

Ashyolarni saqlash uchun tashkil etilgan maxsus joylarning qadim zamonlardan beri mavjudligi haqidagi ma'lumotlarga ko'ra, bunday joylar dastlab eramizdan avvalgi IX asrda Misrda mavjud bo'lgan. Ilk bosqichda bunday joylar, asosan, savdo tovarlarini saqlashga mo'ljallangan bo'lib, vaqt o'tishi bilan ashyolarni saqlashga ixtisoslashgan birinchi omborxonalar paydo bo'lgan. Omborlar, o'z navbatida, muayyan qismlarga ajratilgan edi. Ya'ni omborga topshirilgan ashyolar turi, sifati, rangi va boshqa xususiyatlariga ko'ra alohida guruhlarga bo'lib saqlangan. Buning maqsadi keyinchalik ularni osonlik bilan topib, egalariga qaytarishni ta'minlash edi. Shuningdek, ashyoning sifati o'zgarmasligi va uzoq muddatda xususiyatlarini yo'qotmasligi uchun maxsus tizimlar – suv o'tkazish quvurlari o'rnatilgan bo'lib, shu orqali namlik va quruqlikning optimal nisbati saqlangan.

Xitoyda ham ashyolarni saqlash va omonatga saqlash tizimining qadimiyligi haqida ko'plab afsonalar mavjud. Shulardan biriga ko'ra, Sian shahridagi jasur jangchi urushda qo'lga kiritilgan o'ljalarni yig'ib, ularni uyida saqlagan. Keyinchalik uyda qo'lga kiritilgan o'ljalar sig'masdan qolganida, ularni ko'zalar va xumlarga joylab, dalada chuqur qazib, bu idishlarni o'raning devorlariga terib chiqqan. Mutaxassislarning fikricha, bu voqea birinchi "Self Storage made in China" hisoblanadi [1].

Qadimgi misrliklar va xitoyliklardan keyin rimliklar ashyolarni saqlash bilan shug'ullana boshlagan. Qudratli Rim imperiyasining gullab-yashnagan davrida mahsulotni saqlashga katta e'tibor berilgan. Shuning uchun

bu davrni oʻz-oʻzini saqlash yoki individual saqlash kabi xizmatni shakllantirishning oltin davri deb atash mumkin. Chunki oʻsha davrda Rim imperiyasi oʻzining savdo yoʻllari, fathlari va koʻplab sayohatchilar bilan mashhur edi. Shu sababli hammada qayerdadir biron-bir narsani saqlash zarurati mavjud boʻlgan.

Biroq miloddan avvalgi 500-yilga kelib, mahsulotlar va tovarlar uchun qoʻshimcha konteyner (idish)lar va omborxonalarga ehtiyoj keskin kamaydi. Ijaradan olingan foyda miqdori juda tez minimal darajaga tushganligi sababli omborxonalar uzoq vaqt davomida ishlatilmay qoldi. X asr davomida dunyo jamoat va individual omborxonalarini yaratish imkoniyatini deyarli butunlay unutdi.

“Self storage” (shaxsiy saqlash) xizmatini tiklash vazifasini oʻz zimmasiga olgan birinchi mamlakat Venetsiya hisoblanadi. Jugʻrofiya jihatdan Osiyodan Yevropaga oʻtadigan yirik savdo yoʻllari kesishmasida joylashgan Venetsiya Respublikasi faol ravishda omborlar yaratishni boshladi. Saqlash uchun olingan tovarlar hisobini yuritish gʻoyasi ham venetsiyaliklarga tegishlidir.

Shundan soʻng estafeta inglizlarga oʻtdi, chunki ularga choy, oziq-ovqat mahsulotlari, ziravorlar, qishloq xoʻjaligi mahsulotlari, moʻyna va zargarlik buyumlari kabi tashilayotgan yoki qabul qilinayotgan tovarlarni saqlab turish uchun muayyan joy zarur edi. Oʻsha paytlarda mustamlaka mamlakatlariga uzoq safarlarga boradigan boy janoblar uchun tashabbuskor ingliz bankirlari mulkni saqlash xizmatlarini taklif qilishdi. Odatda, bu otlar va aravalar qoldiriladigan otxonalar boʻlib, ikkinchi qavatlarda sayohatchilarning mol-mulki va qimmatbaho buyumlari qaytib kelguniga qadar saqlangan.

Angliyaliklardan keyin yevropaliklar sanoat inqilobi ta’sirida omborxonalar yaratishni boshladilar. Biroq sanoat inqilobining imkoniyatlaridan ilhomlangan yevropaliklar orasida bu jarayon kengroq rivojlandi. Shunga qaramay, “Self storage” tizimiga haqiqiy muhim yangiliklar kiritib, uni rivojlantirish imkoniyati faqat amerikaliklarga nasib etdi.

Shaxsiy saqlash tizimi AQShda birinchi koʻchmanchilar davridan boshlab paydo boʻlgan, deb hisoblanadi. Ulardan biri P. Minuyet oʻz hududida mahalliy aholidan turli narsalarni saqlash uchun joy ajratishni boshlagan. Asosan, u savdogarlar tomonidan olib kelingan golland moʻynalari bilan konteynerlarni toʻldirgan.

Qoʻshma Shtatlardagi birinchi ommabop shaxsiy ombor 1891-yilda aka-uka Martin va Jon Bekkins tomonidan Ayova shtatining Su-Siti shahrida tashkil etilgan. 1906-yilda Bekins Van and Storage Co. kompaniyasi oʻz biznesini Kaliforniyada kengaytirgan. Aka-ukalar nafaqat narsalarni saqlash, balki “moving”, ya’ni koʻchirish, tashish va yetkazib berish xizmatlari bilan ham shugʻullanganlar. Qiziqarli jihati shundaki, kompaniya hanuzgacha faoliyatini davom ettirmoqda.

Nihoyat, yigirmanchi asrning 50-yillarida individual vazifalar uchun birinchi omborlar paydo boʻldi.

1958-yil zamonaviy “Self storage” xizmatlarining qayta vujudga kelgan yili hisoblanadi, chunki aynan shu yildan boshlab ushbu xizmat turi dunyoning koʻplab mamlakatlarida ommalasha boshladi. Aynan shu yili Florida shtatining Fort-Loderdeyld shahrida birinchi individual saqlash obyekti – Lauderdale Storage ochildi. Mazkur saqlash turi bugungi kungacha oʻzining asosiy mazmunini saqlab qolmoqda. Oʻshandan beri omborlarga saqlash uchun nafaqat kompaniya mahsulotlari yoki tarqatish uchun moʻljallangan tovarlar, balki alohida iste’mol uchun moʻljallangan turli xil kichik narsalar ham joylashtirilmoqda. Ma’lumki, amerikaliklarning mobilligi yuqori boʻlgani uchun ular oʻzlariga tegishli mol-mulkni biror joyda saqlashga qoldirish zaruriyatiga duch keladilar.

“Self storage” omborlari faoliyati – bu hozirga kelib shiddat bilan rivojlanayotgan sanoat boʻlib, unda iste’molchilar yoki korxonalar ma’lum vaqt davomida shaxsiy yoki korporativ foydalanish uchun saqlash joyi-

ni ijaraga olishlari mumkinligi ham bugungi kunda olimlarimiz tomonidan ta'kidlanmoqda. Mazkur saqlash faoliyatida ashyolar o'lchamiga doir talablar, saqlash uchun baho, obyekt ichida ashyolar joylashuvi, iqlim nazorati, xavfsizlik yoki tashqi kirish va hokazolarga oid ko'plab talablarni hisobga olgan holda, daromadni cheklangan vaqt ichida maksimal darajaga ko'tarish uchun qanday qilib ombor faoliyatini rejalashtirish zarurligi kabi masalalar ham bo'yicha ilmiy yechimlar taklif etilmoqda [2].

Material va metodlar

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, AQShda har bir fuqaro uchun ashyolarini saqlashga mo'ljallangan maydon o'rtacha 0,7 kvadrat metrni tashkil etadi. Ushbu faoliyat yo'nalishining yillik o'rtacha aylanmasi taxminan 22 milliard dollarga teng. Maishiy ehtiyojlar uchun mo'ljallangan "Self storage" omborlarining umumiy maydoni butun mamlakat bo'ylab 210 million kvadrat metrdan ortiq. 2010-yilda ushbu bozorning o'sishi o'rtacha 4–5 foiz atrofida bo'lgan. Mazkur omborlardan foydalanish talabining o'ziga xos jihati shundaki, ularning taxminan 4 foizi harbiylar tomonidan foydalanilgan.

Yevropada "Self storage" omborlar faoliyati 80-yillarning oxiri va 90-yillarning boshlarida rivojlana boshladi. Biroq 10 yil ichida ushbu faoliyat yo'nalishining aylanmasi taxminan 4 mlrd yevroga yetib, butun Yevropa bo'ylab 5000 ta bu kabi omborlar tashkil etildi.

"Self storage" omborlarining faoliyati bugungi kunda Italiya, Buyuk Britaniya, Germaniya va Fransiyada ham keng yo'lga qo'yilgan. Masalan, Angliyada ularning 650 dan ortig'i, Fransiyada 170 ga yaqini, Gollandiyada 100 ga yaqini faoliyat ko'rsatmoqda. Yevropada "Self storage" omborlari bozorining yillik o'rtacha o'sish sur'ati 5–7 foizni tashkil etmoqda.

Ashyolarini yashash joyidan tashqarida yoki boshqa hududlarda saqlash amaliyoti Avstraliyada ham keng tarqalgan. Rossiyada esa bunday faoliyatni birinchilardan bo'lib avtotransport vositalari haydovchilari amaliyotga tatbiq etib, aksariyat hollarda transport vositalarining shinalarini saqlashga ehtiyoj ko'payib borayotganligi sababli so'nggi 5 yil ichida bunday omborlar faoliyatiga talablar ortib borayotganligini kuzatish mumkin [3].

Shu bilan birga, bizning fikrimizcha, hozirgi kunda yakka tartibdagi tadbirkorning tovar omborida omonat saqlash faoliyatini yurituvchi subyekt sifatida huquqiy maqomini belgilovchi maxsus huquqiy hujjat mavjud emas. Biroq amaldagi qonun hujjatlari, xususan, Fuqarolik kodeksining 39-40-moddalarida tovar ombori yuridik shaxs sifatida, shu jumladan, yagona ishtirokchining jamiyati shaklida tashkil etilishi nazarda tutilgan. Bu esa yakka tartibdagi tadbirkorga tovar ombori sifatida faoliyat yuritish imkoniyatini berib, hech qanday to'siq yaratmaydi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2011-yil 7-yanvardagi 6-son qarori bilan tasdiqlangan Yakka tartibdagi tadbirkorlar shug'ullanishi mumkin bo'lgan faoliyat turlari ro'yxatida ularning tovar ombori faoliyatini yuritish bilan bog'liq faoliyat olib borishi ko'rsatilmagan. Shunga ko'ra, yuqoridagi masala yuzasidan Yakka tartibdagi tadbirkorlar shug'ullanishi mumkin bo'lgan faoliyat turlari ro'yxatiga yangi pozitsiya sifatida yakka tartibdagi tadbirkorlarning tovar ombori faoliyatini yuritishini nazarda tutuvchi qo'shimcha kiritish maqsadga muvofiq.

Biz jismoniy shaxsning tadbirkorlik faoliyati shaklini o'zi uchun tanlash huquqiga ega ekanligidan kelib chiqamiz. Yuridik shaxsni, shu jumladan, bir shaxsning shirkatini tashkil etish orqali jismoniy shaxs o'zi uchun bunday faoliyatni amalga oshirish shakli – yuridik shaxs – huquq subyektini tanlaydi. Ammo u jismoniy shaxs – tadbirkorning shakli ham bo'lishi mumkin, ayniqsa, jismoniy shaxslar – tadbirkorlarning huquqiy holatini tavsiflovchi qonun chiqaruvchi huquqiy texnikaning maxsus usuli – qonun chiqaruvchi iqtisodiyotni qo'llaganligi sabab-

li tadbirkorlik faoliyatini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlardan foydalanishga imkon beradi. Agarda qonunchilik hujjatlarida oʻzgacha qoidalar nazarda tutilmagan boʻlsa yoki munosabatlarning mazmun-mohiyatidan kelib chiqmasa, yuridik shaxslarning huquqiy maqomini belgilash boʻyicha faoliyat [4, 222–256-b.] yuqorida qayd etilganlarga asosan, amaldagi qonunchilikka, xususan, Fuqarolik kodeksining 901-moddasiga quyidagicha oʻzgartirish kiritishni taklif qilish mumkin:

“Tovar ombori – bu tovarlarni saqlaydigan va saqlash bilan bogʻliq xizmatlar koʻrsatadigan tadbirkorlik subyekti”.

Shu bilan birga, tovar omborlarini sertifikatlash va ularni sertifikatdan mahrum qilish tartibi belgilanadi hamda bu vakolatli organ tomonidan amalga oshirilishi nazarda tutiladi, biroq shu paytga qadar aynan qaysi organ bunga vakolatli ekanligini aniqlash qiyinchilik tugʻdiradi. Sertifikatlangan tovar omborlari reglamenti mazmuniga qoʻyiladigan talablar ham vakolatli organ tomonidan tasdiqlanadi, biroq bu oʻrinda ham yuqoridagi holat koʻzga tashlanadi. Tovar omborlari faoliyatini tartibga soluvchi qonunchilik hujjatlari qabul qilingandan buyon amalda boʻlgan qonunchilik normalari tahlili vakolatli organ va uning vakolatlariga oid qonunchilik normalarida nomuvofiqliklar borligini tasdiqlaydi. Bu esa tovar omborlari, jumladan, don omborlarida omonat saqlash jarayoni qiyinlashuviga sabab boʻladi. Ushbu muammoni bartaraf etish uchun tovar omborlarini sertifikatlash va uni oʻtkazish tartibi, shuningdek, tovar omborida omonat saqlash faoliyatini amalga oshirish uchun sertifikat berish hamda uni chaqirib olishga vakolatli organni belgilovchi nizom ishlab chiqish hamda qabul qilish maqsadga muvofiq.

Tadqiqot natijalari

Shu oʻrinda dunyoning qaysi mamlakatlarida tovar omborlari toʻgʻrisida qonunlar borligi va ular oʻsha mamlakatlar hayotiga taʼsiri qanday boʻlayotganligini koʻrib chiqsak.

Masalan, 2004-yil 23-dekabrda Ukrainaning “Sertifikatlangan tovar omborlari, oddiy va ikki qismli ombor guvohnomalari toʻgʻrisida”gi qonuni qabul qilinib, ushbu qonun tovar omborlari faoliyati va ularning tovar birjalaridagi bitimlarda qatnashishlarida mavjud boʻlgan koʻplab qonunchilikdagi kamchiliklarni bartaraf etishga xizmat qilgan [5].

AQShda tashuvchilarga nisbatan boʻlgan qoidalar federal qonunlar va xalqaro shartnomalar bilan tartibga solingan boʻlsa, tovar omborlari hamda ularning faoliyatiga doir qoidalar shtatlarning alohida qonunlari bilan tartibga solinadi. Biroq mazkur qoidalar aksariyat shtatlarda Yagona Savdo kodeksining 7-moddasida nazarda tutilgan omborlar va ularning hujjatlarini tartibga soluvchi umumiy normani asos qilib olganligi sababli deyarli butun AQSh boʻylab bu masalada maʼlum darajada birxillikni aks ettiradi [6].

Qator davlatlar oʻz amaliyotida qabul qilgan qonunlari tufayli ombor hujjatlaridan samarali foydalanib kelmoqda. Jumladan, AQShda “Omborlar toʻgʻrisida”gi, Slovakiyada “Ombor guvohnomalari toʻgʻrisida”gi, Ukrainada “Sertifikatlangan tovar omborlari, oddiy va ikki qismli ombor guvohnomalari toʻgʻrisida”gi, Filippinda “Omborlar toʻgʻrisida”gi, Serbiyada “Qishloq xoʻjaligi mahsulotlari uchun umumiy omborlar toʻgʻrisida”gi, Turkiyada “Ombor guvohnomalari toʻgʻrisida”gi, Qirgʻizistonda “Tovar ombori va ombor guvohnomalari toʻgʻrisida”gi qonunlar qabul qilingan.

Oʻzbekistonda ham “Tovar omborlari toʻgʻrisida”gi Qonunning qabul qilinishi ahamiyati shu bilan bogʻliq boʻladiki, unda “tovar ombori”, “ombor hujjatlari”, “ikki qismli ombor guvohnomasi”, “oddiy ombor guvohnomasi”, “ombor pattasi”, “ombor guvohnomalari reyestri” kabi atamalarning mazmuniga aniqlik kiritiladi; tovar omboriga tovarlarni qabul qilish va saqlashning umumiy tartiblari belgilanadi; ombor hujjatlari turlari, ulardan foydalanish tartibi mustahkamlanadi; ombor guvohnomasini saqlovchining huquqlari va

majburiyatlari belgilanadi; ombor guvohnomasi va omborda saqlash uchun qabul qilingan tovarlarning garovi tartibi belgilanadi; tovar omboridan omborda saqlash uchun qabul qilingan tovarlarni qaytarish tartibiga aniqlik kiritiladi; yoʻqotilgan ombor guvohnomasiga boʻlgan huquqlarni tiklash va ombor guvohnomalarini qayta rasmiylashtirish tartibi belgilanadi; ombor guvohnomalarini bekor qilish va ombor guvohnomalari reyestrini yuritishga doir qoidalarga aniqlik kiritiladi; tovar omborining javobgarligi hamda omborga yetkazilgan zararlarni qoplash normalari belgilanadi.

Hukumatimizning 2022-yil 30-maydagi “2022-yil hosilidan bugʻdoyni xarid qilish va sotishda bozor tamoyillarini keng joriy etish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi 284-son qarori 15-bandiga muvofiq, “Omborxona guvohnomasi” moliyaviy hujjatlardan foydalanishni amaliyotga kiritishning huquqiy asoslarini yaratish” boʻyicha topshirigʻi belgilangan. Uning ijrosini ta’minlash borasida Oʻzbekiston Respublikasi Qishloq xoʻjaligi vazirligi tomonidan 2022-yil sentabrda “Tovar omborida qishloq xoʻjaligi mahsulotlarini saqlash va ombor hujjatlaridan foydalanish tartibi toʻgʻrisidagi nizomni tasdiqlash haqida”gi Hukumat qarori loyihasi *(ID-67445)* ishlab chiqilib, reglamentga muvofiq, Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga kiritilganligini ta’kidlash joiz.

Ma’lumki, bugungi kunda tovar omborlari va ularning faoliyatini tartibga soluvchi umumiy tusga ega boʻlgan qonun hujjati mavjud emas. Fikrimizcha, Oʻzbekiston Respublikasining “Tovar omborlari toʻgʻrisida”gi Qonunini qabul qilish vaqti keldi. Unda tovar ombori tushunchasi, uni tashkil etish tartibi, asoslari, tovar omborini litsenziyalash, faoliyat turini aniqlash qoidalari, tovar ombori shartnomasi va tovar ombori hujjatlari haqidagi normalar oʻz ifodasini topishi kerak.

Ta’kidlash lozimki, fuqarolik huquqi nazariyasi va amaliyotda tovar saqlashga moʻljallangan omborlar turlari haqida alohida fikrlar va koʻrsatmalar uchramaydi. Biroq Fuqarolik kodeksining 902-moddasi umumiy foydalanishdagi ombor toʻgʻrisidagi ba’zi qoidalarni oʻzida belgilaydi. Unga koʻra, agarda qonunchilik hujjatlariga koʻra, tovar ombori mahsulotlarni omonat saqlash uchun chegaralangan doiradagi (faqat aniq) shaxslardan qabul qilishi mumkin boʻlgan omborlar qatoriga kiritilmagan boʻlsa, u umumiy foydalanishdagi ombor hisoblanadi. Bugungi kunda umumiy foydalanishdagi tovar omborlari xususida mamlakatimizda alohida qonun hujjatlari uchramasligini alohida e’tirof etib oʻtish lozim. Shu sababli umumiy tovar omborlari faoliyati omonat saqlash boʻyicha belgilangan umumiy qoidalar va Fuqarolik kodeksidagi tovar omboriga bagʻishlangan normalar asosida amalga oshirilmoqda.

Fuqarolik kodeksida umumiy tovar omborlari alohida ajratib koʻrsatilganligidan kelib chiqib, amaliyotda maxsus tovar omborlari ham mavjud ekanligini e’tirof etish zarur.

Tadqiqot natijalari tahlili

Qonunga koʻra (shu jumladan, Ukraina Fuqarolik kodeksining 936-moddasida), tovarlarni professional asosda saqlaydigan omonat saqlovchi professional omonat saqlovchi maqomini oladi. Shu tarzda zamonaviy sharoitda tovar omboriga professional omonat saqlovchi maqomini berish maqsadga muvofiq emas, deb hisoblovchi olimlarning yondashuvi [7, 15-b.] muvaffaqiyatsiz boʻlib chiqadi.

M.V. Zimeleva omborlarni oʻziga xos tijorat korxonasi deb hisoblagan, chunki sovet qonunlari ularni soliqqa tortishda tijorat korxonalari sifatida tasniflagan [8, 85-b.]; V.P. Nagrebelniy omborni xomashyo, tayyor mahsulotlar, mashina va asbob-uskunalar, logistika, oziq-ovqat va nooziq-ovqat tovarlari hamda boshqa mol-mulkni doimiy yoki vaqtincha joylashtirish va saqlash joyi [9, 502-b.] sifatida ta’riflagan; V.I. Savin omborni “ixtisoslashtirilgan bino, tovarlarni qabul qilish, qayta ishlash, saqlash va belgilangan maqsadlari boʻyicha berish uchun inshoot” deb ta’riflaydi [10, 541-b.]; Y.V. Krivenko – tovarlarni

omonat saqlash boʻyicha xizmatlar koʻrsatish orqali tadbirkorlik faoliyati uchun moʻljallangan mulkiy majmua sifatida, ya’ni sotish, ijaraga berish yoki garovga qoʻyish obyekti boʻlishi mumkin boʻlgan koʻchmas mulk sifatida tavsiflaydi [11, 393-b.]. Albatta, bu olimlarning fikriga qoʻshilish mumkin, agar omborni fuqarolik muomalasi obyekti sifatida koʻrib chiqsak, ushbu yondashuvlar oʻzini oqlaydi. Biroq ushbu yondashuv omborni omonat saqlash shartnomasining tarafi boʻlgan xoʻjalik yurituvchi subyekt sifatida tovar omborining mohiyatini ochib bermaydi.

Bizning fikrimizcha, zamonaviy sharoitda boshqa olimlarning yondashuvi koʻproq mos keladi. Xususan, omborni tijorat tashkiloti (yuridik shaxs) deb hisoblaydigan A.S. Kolomaskayaning fikricha, ombor professional omonat saqlovchi sifatida faoliyat yuritadi va ombor hujjatlaridan foydalanadi. Omonat saqlash Ustavda tadbirkorlik faoliyatining asosiy turi sifatida koʻrsatilgan boʻlishi mumkin yoki koʻrsatilmagan boʻlsa-da, tegishli operatsiyalarning tizimliligi va maxsus jihozlangan binolar (hududlar) mavjudligi bilan tasdiqlanadi [12, 7–8-b.]. Ushbu yondashuvni A.S. Dudko ham qoʻllab-quvvatlaydi. U tovar ombori deganda, har qanday tashkiliy-huquqiy shaklda tashkil etilgan, umumiy yoki maxsus huquq layoqati doirasida tovar aylanmasi sohasida omonat saqlash orqali yordamchi iqtisodiy tijoriy faoliyatni amalga oshiradigan tijorat xoʻjalik tashkilotlarini tushunadi [13, 67–70-b.].

Bundan tashqari, boshqa nuqtayi nazarlar ham mavjud. Masalan, Y.S. Solovyova nafaqat tashkilotni, balki mahsulotlarni saqlash bilan bogʻliq xizmatni koʻrsatadigan yakka tartibdagi tadbirkorni ham tan olishi mumkin, deb hisoblaydi. Shunday qilib, u yuridik shaxs bilan bir qatorda, tovar ombori sifatida yakka tartibdagi tadbirkorning mavjudligini ham istisno qilmaydi [14, 7–8-b.].

Adabiyotlarni oʻrganish shuni koʻrsatadiki, omborlarda saqlash faoliyati hozirgi kunda an’anaviy ombor saqlashdan koʻra, samaradorlik va natijadorlikni oshiruvchi avtomatlashtirilgan hamda integratsiyalashgan saqlash tizimlariga oʻtish yoʻlida tez sur’atlar bilan rivojlanmoqda [15].

Bundan tashqari, tovar omborlari tushunchasi va turlarini oʻrganish bilan birga, ularning mohiyatini aniqlashtirish maqsadida bevosita omborlarning koʻrsatayotgan faoliyati shakliga murojaat qilgan holda, ayrim ilmiy xulosalar shakllanib borayotganligini ham ta’kidlash lozim.

Masalan, ashyolarni omborda saqlashni tadqiq etish bugungi kunda nafaqat an’anaviy usullarga, ya’ni siyrak va qulay joylashtirilgan buyurtmalarni yigʻishda samaradorlikni oshirish yoki AS/R tizimlari kabi klassik avtomatlashtirish vositalariga qaratilgan, balki juda yuqori zichlikdagi saqlash tizimlari, AVS/R kabi yangi avtomatlashtirilgan texnologiyalar hamda ombor unumdorligini oshirishga yordam beradigan boshqa omillar, masalan, inson omiliga ham katta e’tibor qaratilmoqda [16].

Shu bilan birga, bozordagi raqobat ishlab chiqarish va tarqatish tarmoqlarini loyihalash hamda ekspluatatsiya qilishni doimiy ravishda takomillashtirishni talab qiladi. Bu esa, oʻz navbatida, omborlarning unumdorligini oshirish zaruratini keltirib chiqaradi. Just-In-Time (JIT) kabi yangi boshqaruv falsafalarini qabul qilish yoki faoliyatda tejamkorlikni ta’minlash omborda ashyolarni saqlash bilan bogʻliq qoʻshimcha vazifalarni yuzaga keltiradi. Bular inventarizatsiya jarayonini qattiq nazorat qilish, tezkor ishlash yoki bir vaqtning oʻzida koʻproq mahsulot turini saqlash imkoniyatini yaratishni talab qiladi.

Boshqa tomondan, omborlar faoliyatiga yangi axborot texnologiyalarining (IT) keng tatbiq etilishi, masalan, radiochastota orqali shtrixli kodlash (RF) va ombor boshqarish tizimlari (WMS) – ularning faoliyatini yanada yaxshilash uchun qoʻshimcha imkoniyatlar yaratadi. Ushbu imkoniyatlar real vaqt rejimida ombor faoliyatini monitoring qilish, ta’minot zanjirining boshqa qismlari bilan oson oʻzaro aloqani ta’minlash hamda yuqori

darajadagi avtomatlashtirishni amalga oshirish imkonini beradi [17].

Xulosalar

Ta'kidlash lozimki, Fuqarolik kodeksi qabul qilinganidan beri chorak asrdan ortiq vaqt o'tgan bo'lsa-da, amaliyotda tovar omborlaridan foydalanish va ombor hujjatlarining qimmatbaho qog'oz sifatida qo'llanishi masalalariga yetarlicha e'tibor berilmayapti. Bu holat, birinchi navbatda, tovar omborlari faoliyatining keng yo'lga qo'yilmaganligi bilan bog'liq bo'lsa, ikkinchidan, tovar omborida omonat saqlash munosabatlarining qonunchilik tomonidan tartibga solinishida mavjud bo'lgan bo'shliqlar bilan izohlanadi. Fuqarolik kodeksida tovar omborida omonat saqlash munosabatlarini tartibga solishga qaratilgan umumiy normalar mavjud bo'lsa-da, ular ombor faoliyatining o'ziga xos jihatlari va amaliy qo'llash mexanizmini to'liq qamrab olmaydi. Shuningdek, hozirgi kunda ombor guvohnomalarining ikki qismli ekanligi hisobga olinib, ularning muomalasini tartibga soluvchi maxsus qonun hujjati mavjud emas.

Shu bilan birga, ikki qismli ombor guvohnomasining muomalasi bilan bog'liq qator muammolar mavjudki, ularni bartaraf etish uchun, birinchi navbatda, qonun hujjatlarini takomillashtirish hamda qimmatbaho qog'ozlarning ushbu turi amal qilishining huquqiy va amaliy mexanizmlarini yaratish lozim.

Bundan tashqari, hozirgi kunda mamlakatimizda omonat saqlash faoliyati ko'plab sohalarda qo'llanmoqda. Masalan, buyum bozorlaridagi omborlar, bojxona postlaridagi omborlar hamda u yoki bu turdagi tovarlarni saqlashga xizmat qiladigan maxsus omborlar. Biroq ushbu omborlarning barcha uchun xos bo'lgan umumiy qoidalar, ularning tovar ombori sifatida e'tirof etilishi va fuqarolik muomalasida tovar ombori sifatida shartnomalar tuzishi, saqlash xizmati ko'rsatish talablariga javob berishi mezonlarini ham ishlab chiqishga bugunda zarurat mavjud.

Shu sababli tovar omborlarini tashkil etish hamda ularning faoliyatini boshlash uchun zarur shartlarni aniqlash turli xil hujjatlar asosida amalga oshirilmoqda. Fikrimizcha, mazkur kamchiliklarni bartaraf etish maqsadida O'zbekiston Respublikasining "Tovar omborlari to'g'risida"gi Qonunini qabul qilish zarur. Ushbu qonunda tovar ombori tushunchasi, ularni tashkil etish tartibi va asoslari, tovar omborini litsenziyalash, faoliyat turini aniqlash qoidalari, shuningdek, tovar ombori shartnomasi va tovar ombori hujjatlari haqidagi normalar o'z ifodasini topishi kerak.

Shu bilan birga, tovar omborlarini sertifikatlash va uni o'tkazish tartibi, shuningdek, tovar omborida omonat saqlash faoliyatini amalga oshirish uchun sertifikat berish hamda uni chaqirib olishga vakolatli organni belgilovchi nizom ham ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

REFERENCES

1. The history of self storage industry in the world and Ukraine. Available at: https://www.skladovka.ua/uk/istoriya-razvitiya-self-storage-v-mire-i-ukraine/

2. Shuyu Zh., Yeming G., René de K. Designing self-storage warehouses with customer choice. *International Journal of Production Research*, 2016, vol. 54, no. 10. DOI: 10.1080/00207543.2016.1158880.

3. Chto takoye individual'noye khraneniye veshchey, ili Self storage [What is individual storage of things or Self storage]. Available at: https://www.cheapsklad.ru/informatciya-cheapsklad/48-self-storage/

4. Borisova V.I. Ucheniye o sub"yektakh grazhdanskogo prava [The doctrine of subjects of civil law]. Kharkov, Right Publ., 2013, pp. 222–256.

5. Sertifitsirovannyy tovarnyy sklad [Certified warehouse]. *Legal Practice*, vol. 5(371). Available at: https://pravo.ua/articles/sertificirovannyj-tovarnyj-sklad/

6. Brent W.P. Five Points of Warehouse Law that Every Parcel Shipper Needs to Know. 2016. Available at: https://parcelindustry.com/article-4556-Five-Points-of-Warehouse-Law-that-Every-Parcel-Shipper-Needs-to-Know.html

7. Kravchenko I.V. Dogovor khraneniya na tovarnom sklade: problemy regulirovaniya, kvalifikatsii i primeneniya [Warehouse storage agreement: issues of regulation, qualification and application]. Moscow, 2004, p. 15.

8. Zimeleva M.V. Poklazha v tovarnykh skladakh [Luggage in warehouses]. Moscow, Finizdat Publ., 2017, p. 85.

9. Shemshuchenko Yu.S. Yuridicheskaya entsiklopediya [Legal Encyclopedia]. Kyiv, 2018, vol. 5, p. 502.

10. Savin V.I. Sklady [Warehouses]. Moscow, *Business and Service*, 2001, vol. 8, no. 8, p. 541.

11. Krivenko Yu.V. Otdel'nyye vidy khraneniya. Grazhdanskoye pravo Ukrainy [Certain types of storage. Civil law of Ukraine]. Kharkov, Odyssey Publ., 2008, p. 393.

12. Kolomatskaya A.S. Dogovor skladskogo khraneniya [Warehouse storage agreement]. Moscow, 2004, pp. 7–8.

13. Dudko O.S. K voprosu opredeleniya ponyatiya tovarnykh skladov kak khraniteley tovarov [On the issue of defining the concept of warehouses as storage facilities for goods]. *Law and Society*, 2014, vol. 1-2, pp. 67–70.

14. Solov'yeva Yu.S. Dogovor skladskogo khraneniya po grazhdanskomu zakonodatel'stvu Rossiyskoy Federatsii: na primere dogovora khraneniya zerna i produktov yego pererabotki [Warehouse storage agreement under the civil legislation of the Russian Federation: using the example of a storage agreement for grain and its processed products]. Moscow, 2004, pp. 7–8.

15. Shashank K., Balkrishna E.N., Karuna J. Revisiting the warehouse research through an evolutionary lens: a review from 1990 to 2019. *International Journal of Production Research,* 2021, vol. 59, no. 11. DOI: 10.1080/00207543.2020.1867923.

16. René B.M. De Koster, Andrew L.J., Debjit R. Warehouse design and management. *International Journal of Production Research*, 2017, vol. 55, iss. 21. DOI: 10.1080/00207543.2017.1371856#d1e177.

17. Jinxiang G., Goetschalckx M., Leon F. McGinnis. Research on warehouse operation: A comprehensive review. *European Journal of Operational Research*, 2007, vol. 177, no. 1, pp. 1–10.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-YIL 3-SON

VOLUME 5 / ISSUE 3 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.3.